

ALBERTO TINTO, *La Tipografia Medicea Orientale*, Lucca 1987, 123 sayfa. Yayıncısı: Maria Pacini Fazzi. Serinin Adı: Studi e Ricerche di Stroia del Libro e delle Biblioteche, 1. Ederi, 25.000 liret.

Matbaanın Avrupa'da keşfinden sonra ona sahip çıkan İtalyan girişimciler ve yatırımcılar, aynı zamanda Şark âlemi için de kitap tabına giriştiler. Bu bir kültür girişimi olduğu kadar, karşılıklı etkilenme ve ayrıca yeni bir iş alanı yaratılması içindi. Floransa'lılar, bu alanda hemen ön plâna çıkan girişimciler arasındadır. Şark âlemi ile sürekli ticaret yapan ve başta ipek olmak üzere Şark ve Garp âlemlerini kuran bağ içinde canlı bir yer edinen İtalya yarımadasının orta bölgesindeki bu şehrin Humanizma ve Rönesans hareketlerinin bir merkezi olması hiç de rastlantı değildi. Sağladığı maddî refah düzeyinin kısa zaman içinde kültür birikimi ile birlikte takviye eden Floransa şehir yönetici ve insanları Eski Çağ kalıntılarını ülkelerine taşımaktan başka, Bizans dönemi fikir eserlerine de sahip çıktılar bu gidip gelmeler sırasında İslâm âlemi ile de sıkı bir ilişki içine girdiler ki bunlarla ilgili az sayıda fakat çok değerli arşiv malzemesi zaman zaman inceleme konusu oldu, bu gelenek Osmanlı Devleti zamanında devam etti. Şimdi de günümüzde bu mirasın bir devamıdır. Venedik ve Roma şehirlerinden sonra en çok kültür turizmini kendine çeken bu şirin şehrin civarındaki yerleşim merkezleri de birer sanat, kültür, ilim yuvasıdır.

Elimizdeki kitap Toskana tarihi ile sıkı bir ilişkisi bulunan Medici ailesinin meydana getirdiği bir Şark matbaası üzerindedir. XVI. asırda kurulan bu matbaanın meydana getirdiği kitap ürünleri uzun yıllardan beri kitap meraklılarının dikkatini çektiği kadar, kültür tarihi bakımından da fevkalâde bir ehemmiyeti bulunmaktadır. Matbaa bir yığın eser ortaya çıkardıktan sonra rasyonel görülmeyince Roma'ya taşındı ve orada yeni şark âlemi için kitap basan matbaalara âdeta bir öncü görevi üstlendi. Bu gelişmenin evrelerine ait bir çok belge Floransa ve papalık arşivlerinde bulunduğu için geçen asırdan beri ilgi çekici bir konu oldu. Bunların birer bibliografyası bile uzun bir liste tutar:

Giuseppe Gabrieli, *Manuale di Bibliografia Musulmana*, Roma 1916, s.274-277, bu eserin genişletilmiş ve yeni baştan ele alınmış bir neşri: D.Grimwood-Jones, D.Hopwood, J.D.Fearson, *Arab Islamic Bibliography. The Middle East Library Committee Guide, based on Giuseppe Gabrieli's Manuale di bibliografia musulmana*, London 1977, burada, Yasin H.Safadi, "Arabic printing and book production", s.221-234.

Agostino Cilardo, "L'editoria araba in Italia nell'ultimo secolo" *Atti del I. Convegno su la Presenza Culturale Italiana nei Paesi Arabi: Storia e Prospettive*, Roma-Napoli, 1982 s.116-141, buradaki bilhassa 1 ve 3 numaralı notlar.

Arşiv çalışmalarından başka kitapların niteliği ve Avrupa kültürüne yaptığı etkiler üzerinde de zaman zaman durulur. Zira basılan kitaplar İslâm kültüründen öte Şark topraklarında yaşayan ve Arapça konuşan hristiyan topluluklara ve ayrıca Arap harflerini kullanmayan topluluklara yöneliktir. Bunun gereksinmesi kitapların basılması yanında pazarlanması sorununu da ortaya çıkarırdı. Başarılı tüccarlar bunun da çaresini bulup XVI. asrın sonunda devrin Osmanlı padişahından satış izni aldılar. Elde özgün metni bulunmayan bu belgenin Floransa'da basılan bazı felsefe kitaplarının arkasına basılması Türk basım tarihi üzerinde çalışanların bir süreden beri dikkatini çekmişti. Fakat ortaya bir Türkçe kitap getirilmedi. Böyle bir çalışma acaba engelle mi karşılandı yoksa ihtiyaç mı duyulmadı; te-

reddüdüümüzü giderecek belge ve kayıtlara sahip değiliz. Bununla beraber eser, bir kültür nişanesini bizlere yansıtıyor. Matbaanın kuruluşu, âletleri ve yeri (s.6-11), yarattığı eserler (s.82-84) ve ayrıca bu işe görevli olan ve hazırlıkları yürütenler ile etkili kişilerin üzerinde durulmaktadır. Giovan Battista Raimondi adındaki girişimci tarafından hızla yürütülen çabalar bir kısım kültürlü adam tarafından ortaya eserlerin çıkmasını sağladı. İbn-i Sina'nın tıbbî kitapları ve ayrıca İdrisi'nin coğrafya eserleri çağındaki kültür etkinlikleri bakımından önemi kadar, günümüzde kitap satışındaki yeri de kitapçı kataloglarında kendisini gösterir. Çok nadir bulunan kataloglarında kendisini gösterir. Çok nadir bulunan bu kitapların, dünyasındaki belli başlı kitaplıklarda bile tam bir koleksiyonun bulunmadığı anlaşılıyor (şu kitap içinde, Josâe Balagna, *L'imprimerie arabe en occident. XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles*, paris 1984. Bu kitabı Erdem dergisinde tanıtmıştım, III/9 (1987)s.873), böylece kitap dünyasının mühim merhaleleri üzerinde duran eserleri kısa aralıklarla haber vermiş bulunuyorum). Gene de ilim adamları bu kitapların peşindedir. Her bir alfabenin özelliği kadar ona birer sanat görüntüsü vermek isteyen İtalyanlar, matbaanın ilk zamanlarından beri Latin harfli karakterlere birer sanat görüntüsü vermek kadar şark harflerine de birer yeni karakter kazandırdılar. Alberto Tinto bunlara uzun bir bölüm ayırmıştır (s.22-56). Örnekleri de verilen bu karakterler arasında Arap harflerine özel yer verilmiş ve onbeş aded resim de fikir vermektedir.

Bu kitap hakkında bir tanıtma kaleme alan Giorgio Vercellin (İslâm. Storia e civiltà, 25 (1988) s.290-292) bunun bir teknoloji ve oryantalizm(doğubilim) geleneğinin ülkesindeki etkinliğine değinmiştir. Bu matbaada kullanılan hurufat, sonradan Roma şehrine taşındı ve gene Medici ailesinin adını kullanarak bir yığın kitap daha yayınlanmasına katkıda bulundu. Roma devri de matbaanın verimli bir dönemidir çünkü diğer matbaalara da adeta bir okul görevi gördü. Sonraki yıllarda Arap harfi kullanan ve kitap basan yayınevleri ve matbaalar görüldü ki Agostino Cilaro adlı araştırmacının yukarda künyesini verdiğim makalesinde bunların listeleri ve tab' ettikleri kitapların listesini vermiştir. Vatikan matbaalarında bile Arap alfabesi hurufâtı hazır bulundurulur. Bunların yayınları şimdi kitapçılık âlemini işgal etmektedir. Bu eserler yakın zamanlarda kitapçı kataloglarında özel yer edinmektedir. Hollanda'nın Leiden şehrindeki E.J.Brill kitabevi yayınladığı kataloglarda bunların tarif ve tavsifini vermekten başka kıymetine de yer verir. Bu kitabevi 1976 ve 1983 yıllarında *Philologia Orientalis* adlı iki tane özel katalog çıkardı ve 1990 yılı Eylül ayında yayınladığı 582 sayılı Middle East özel başlıklı katalogunda Medici matbaasında basılan kitaplara "Three rare Medicee press publications" (s.47-47 n.713,714,715) başlığı altında özel bir yer ayırmış ve burada tekrarna korktuğum fiyatlar biçmiştir. Aynı kitabevi 573 sayılı katalogunun Libriology adı ile yayınladı ve s.7-8 de, Medici matbaasının ardılı sayılan Propaganda Fidei matbaasının hurufatı hakkında neşrettiği kataloglara yer vermiştir. Bunların derlenmesi kültür tarihi açısından her zaman için değerini koruyacak bir çabadır.

PROF. DR. MAHMET H. ŞAKIROĞLU